

BAKARA SÜRESİ

(سورة البقرة)

Kur'an-ı Kerim'in ikinci ve en uzun süresi.

Sürenin ilk âyetlerinin hicretten sonra Medine'de ilk nâzil olan âyetler olduğu kabul edilir. Bununla beraber bütün Kur'an-ı Kerim'in en son nâzil olduğu rivayet edilen "vettekû yevmen = واتقوا يوما" âyeti de yine bu sürededir (âyet 281). Buna göre hicretten sonra inme-ye başlayan sürenin nüzülü dokuz on yıl sürmüş ve bütün Medine devri boyunca devam etmiştir. Âyet sayısı ihtilâflı olmakla birlikte Kûfeliler'in sayımına göre 286'dır. Fâsıla*ları, "kalk düşünelim" anlamına gelen (قم لتدبر) sözündeki (ب، د، ر، ق، ل، م، ن) harfleridir.

Bakara sûresine ayrıca içindeki Âyetü'l-kürsî'den (âyet 255) dolayı Sûretü'l-kürsî, ihtiva ettiği hükümlerin çokluğu sebebiyle Füstâtü'l-Kur'an adları da verilmiştir. Sürenin biri "senâm" (zirve), diğeri "zehrâ" (parlak beyaz, nurlu) olmak üzere iki de lakabı vardır. Nitekim üçüncü süre olan Âl-i İmrân ile birlikte bu iki süreye "Zehrâvân" denilmiştir. Türkçe'de "hatim başı" veya "büyük elif-lâm-mîm" diye de adlandırılır. Ancak en meşhur adı Bakara'dır. Arapça'da "sığır, inek" anlamına gelen bu söz sürede genel olarak sığır cinsi için değil bir tek inek için kullanılmıştır. Tevrat'ın Tesniye bölümünde de yer aldığı üzere (21, 1-9) Hz. Mûsâ devrinde, İsrâiloğulları arasında fâili bulunamayan bir cinayetten dolayı diyet olarak kurban edilmesi gereken bu ineğin bazı özellikleri vardı. Peygamberlere ayrıntılı sorular sormanın uygun olmadığı yolunda birtakım uyarıları da ihtiva eden bu hikâye Kur'an-ı Kerim'de yalnızca bu sürede geçmektedir (âyet 67-71).

Bakara sûresi sadece sayfa ve âyet sayısı bakımından Kur'an'ın en uzun süresi değil, aynı zamanda içine aldığı konuların çokluğu ve çeşitliliği bakımından da çok yönlü bir süresidir. Sürede başta iman esasları olmak üzere insanın yaratılışı, kıblenin değişmesi, namaz, oruç, hac, sadaka, boşanma, nesep, nafaka, borçların kaydedilmesi gibi pek çok konuya yer verilmiştir. Bunlar doğrudan doğruya veya dolaylı olarak dini ve dindarlığı ilgilendiren meselelerdir. İslâmiyet'in gelişme ve yayılma süreci içinde değişik zamanlarda gündeme gelmiş

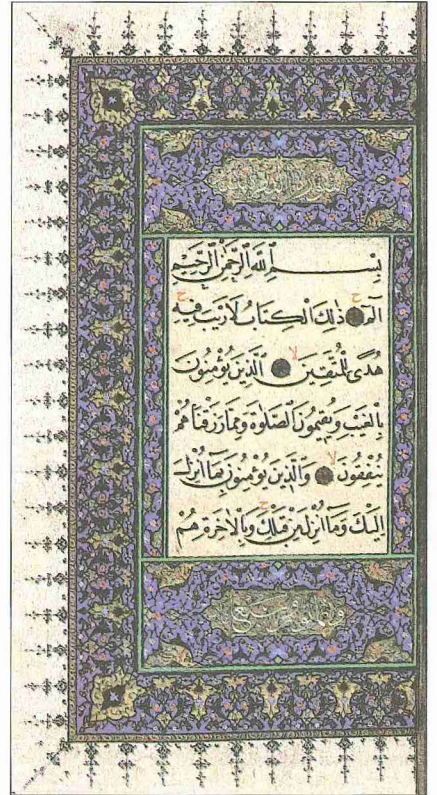
olan bu konular, daha önce veya daha sonra nâzil olan diğer sûrelerdeki âyetlerle ilişkilidir. Uzun aralıklarla bölüm bölüm inen ve birbirinden farklı konuları ihtiva eden sürenin nüzülünü tek sebebe bağlı olarak açıklamak mümkün görünmemektedir. Bununla beraber sürenin muhtevası anlatılırken yeri geldikçe o kısmın nüzül sebebine de işaret edilecektir.

Dikkatle incelendiği zaman baştan sona sürede ön planda tutulan ana hedeflerin üç noktada yoğunluk kazandığı görülür. 1. İslâm dininin iman esaslarını açıklamak, bilhassa Âyetü'l-kürsî'de doruk noktasına varan tek tanrı (tevhid) inancının özelliklerini belirtmek, müslümanların nasıl bir tanrı inancına sahip olmaları gerektiğini ortaya koymak. 2. Kur'an hidayetinin ne olduğunu (âyet 185) ve bu hidayet karşısında çeşitli insan gruplarının durumunu ve yerini belirlemek. 3. Müslümanların başka dinlerin mensuplarından ayrı, müstakil bir cemaat ve kendine mahsus vasıfları bulunan bir ümmet olduklarını ortaya koymak, bu ümmetin toplu davranış kurallarını belirtmek; bununla ilgili olarak İsrâiloğulları'nın din anlayışı ve uygulamasında içine düştükleri yanılğı ve sapmalardan çarpıcı örnekler vererek müslümanları uyarmak.

Daha önce Mekke devrinde nâzil olan süre ve âyetlerde iman ve itikad konularına ağırlık verildiği ve bu gibi konulara ferdî psikoloji açısından yaklaşıldığı görülür. Putperestliğin ve ilkel din anlayışının zihin bulandıran belirsizliği karşısında kâinat ve hayat olaylarını tek tanrı inancının ışığında ele alan ve açıklayan yeni dinin ilkelerindeki tutarlılık ve berraklık savunulur. Mekke devrinde nâzil olan âyetlerde gözetilen hedef, kişiyi içine düştüğü inanç çelişkisinden kurtarmak ve ferdî mânada hidayete kavuşturmaktır. Oysa Medine devrinde artık müslümanlar tek tek inanç arayışı içinde olan kişiler değil diğer dinlerin mensupları ve inanç grupları karşısında belli bir cemaattir. O zamana kadar gelen âyetlerle hidayet ve takvânın fert açısından taşıdığı mânalar zaten ortaya konmuş bulunmaktadır. Artık bu gibi İslâmî kavramların toplum açısından ne anlam ifade ettiğinin açıklanmasına, birtakım toplu davranış örnekleriyle ortaya konmasına sıra gelmiştir. İslâmiyet mücerret kavramlar üzerine kurulu bir

felsefî sistem değil, iyi hareket ve güzel davranış demek olan "sâlih ameller" dini olduğuna göre müslüman toplumuna yön verecek ilke ve kuralların bilinmesine ihtiyaç vardır. Bundan dolayı sürenin pek çok fâsılası çoğul sigasıyla gelmiş, süre, sonu büyük kurtuluşa çıkan iman ve hidayet yolunun yolcularını belirleyerek ve bu kitabın onlar için hidayet rehberi olduğunu ilân ederek söze başlamıştır. Bu bakımdan bütünüyle Fâtiha sûresindeki, "Ey Rabbimiz, sen bizi doğru yola ulaştır!" duasının (âyet 6) cevabı ve açıklaması gibidir. Fâtiha sûresinde Allah'tan istenen hidayetin ne olduğu bütün yönleriyle bu sürede açıklanır; hem iman ve itikad esasları bakımından, hem de o imanın gereği olan ibadet ve davranış örnekleri bakımından ortaya konur. Dindarlığı belirleyen şekil ve kurallarla birlikte o kuralların hangi mânevî hedefleri ve ne gibi ince hikmetleri gözettiği de bildirilir. Buna göre dindarlığın bir yönüyle disiplin, ciddiyet, itaat ve teslimiyet, diğer yönüyle bilgi, tefekkür, basîret, hikmet, sevgi ve samimiyet olduğu ortaya konur.

Bakara sûresinin ilk âyetleri
(Şeyh Hamdullah hattı, İÜ Ktp., AY, nr. 6662)

Sürenin ilk âyetleri, söz konusu hidayet karşısında çeşitli insan gruplarının yerini belirleyen bir giriş mahiyetindedir. Buna göre insanlar müminler, kâfirler, bir de iki yüzlü kararsızlar olarak üçe ayrılırlar. Bu üçüncü gruptan olan iki yüzlülerden bir kısmına, daha sonra nâzil olan Nisâ (âyet 137-145), Tevbe (âyet 66-67) ve Münâfikûn sûrelerinde "münâfık" adı verilecektir.

Bu girişten sonra Allah'a ibadet etmenin kulluğun tabii gereği olduğu açıklanır. Göklerde ve yeryüzünde meydana gelen ve bize alelâde gibi görünen olayların rabbini yüce kudretini tanıttığına dikkat çekilir. Ancak dindar olmak için o kudretin varlığını bilmek yetmez, vahiy yoluyla gelen ilâhî emirleri kabul edip onlara uymak gerekir. Çünkü gerçekte hidayetin ne olduğunu yalnızca vahiy bildirir (âyet 21-24). Vahyin önemi ve onun kul gücünün üstünde bir bilgi çeşidi olduğu kesin bir dille ortaya konduktan sonra inananlarla inanmayanların vahiy karşısındaki değişik tavırları gözler önüne serilir.

İnsanlar yok iken yaratılmışlar, sonra ölecekler, daha sonra diriltilecekler ve en sonunda da Allah'ın huzurunda hesaba çekileceklerdir. Birçok kimse bu gerçeği görmezlikten gelip inkâra sapar. Onlar Allah'a karşı üstlendikleri kulluk andını tutacak yerde yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. Böyleleri hüsrana uğrayacaklardır (âyet 27-29). İnsanları kendi yaratılış sebepleri üzerinde düşünmeye sevkeden bu âyetler ilk insanın yaratılışını merak konusu yapar. Bundan sonraki âyetler bu merakı gidermeye yöneliktir. Âdem yeryüzünde halife olarak yaratılmış, bilgi edinme yeteneğiyle donatılmış ve kendisine isimler öğretilmiş, bu özelliğiyle de meleklerle üstün tutulmuştur. Bununla beraber eşyle birlikte yedikleri yasak meyve yüzünden günah işlemişler ve cennetten çıkarılmışlardır. Sonra Allah yine de onlara acımış, tövbe etmeyi öğretmiş ve her ikisini de bağışlamıştır (âyet 35-39).

Bu âyetler, yahudi ve hristiyanların ilk günah (bk. ASLÎ GÜNAH) hakkındaki nazariyelerinin vahiy temelinden yoksun, asılsız bir iddia oluğunu ortaya koyar. Aslında bağışlanmış olan bir günahın nesilden nesile sürüp gittiğini akıl ve mantık da kabul etmez. Burada anlatılmak istenen şey, Âdem ile Havvâ'nın şeytana ve nefislerine uyup günah işlemeleri, sonra tövbe edip bağışlanmaları şeklinde kendini gösteren bu iniş ve çıkışların

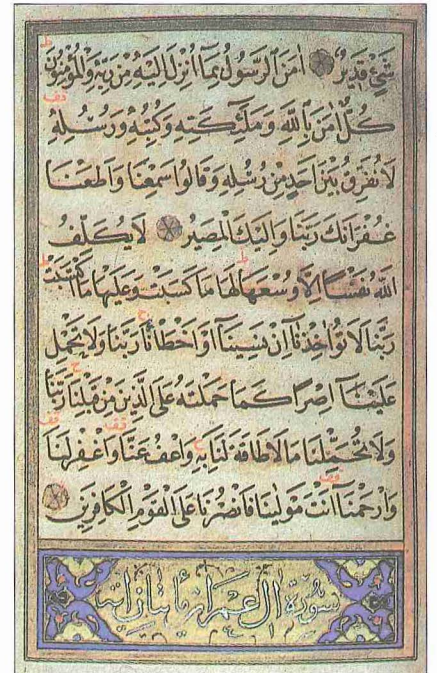
onların soyundan gelen herkes için daima mümkün ve muhtemel olduğudur. Allah'ın emirlerine uymak ve şeytanın fitnesinden sakınmak konusunda Âdemoğulları'na dikkatli ve iradeli olmaları gerektiği yolunda bir uyarıdır. Allah'a inanan, O'ndan bağışlanma dileyenler için korkuya mahal yoktur; çünkü onlar bağışlanacaklardır. Korkması gerekenler, inkâr edenler ve inkârda direnenlerdir; çünkü onlar ateşte süresiz kalacaklardır.

Sürenin bundan sonraki âyetleri (40-101), bir insanın hayatında görülebilen iniş ve çıkışların kavimlerin hayatında da görülebileceğini anlatmak üzere yahudilere eski şanlı geçmişlerinden bazı önemli olayları hatırlatır. Hz. Ya'kûb'un soyundan gelmeleri, Tevrat hidayetini ve tevhid inancına sahip olmaları kendileri için büyük bir nimet ve üstünlük sebebidir. Mısır'daki kölelikten de Allah'ın yardımıyla kurtuldular. Çölde susuz kaldıkları zaman suya, açlık tehlikesi karşısında bildircin akınına ve kudret helvasına kavuştular. Allah'ın bunca nimetlerine karşılık hemen her defasında yine de kendi kurtarıcılara karşı gelmekten, peygamberlerini üzmemekten, hatta bazılarını öldürmekten geri kalmadılar. Daha kötüsü, Mısır'daki eski efendilerinin taptığı kutsal Apis öküzünün bir benzeri olan altın buzağı heykeline tapmaya başladılar. Oysa Allah'tan başkasına tapmayacaklarına dair kesin söz vermişler ve and içmişlerdi. Allah'a verdikleri sözü tutmadılar, nimetlere nankörlük ettiler. Allah'ın kurban edilmesini emrettiği o ineği kesmemek için çok direndiler. Her seferinde bir başka bahane ile geldiler, söz konusu ineğin daha başka hangi özellikleri bulunduğunu sordular. Nihayet onun hiç çifte koşulmamış, parlak altın sarısı, iyi gelişmiş ve görenleri imrendirecek güzellikte bir inek olduğu kesinleşti. Kendi cinsinin bütün üstün özelliklerini taşıyan bu yaratık beden yapısı ile kutsal Apis öküzünü andırıyor, altın sarısı rengiyle de yahudinin altına karşı duyduğu sevgiyi temsil ediyordu. Bu iki sebepten dolayı mutlaka kesilmesi, kurban edilmesi gerekiyordu. Ancak böyle bir kurban sayesinde onlar esaretle geçen eski Mısır günlerinin etkisinden kurtulacaklardı. Yine ancak bu özellikte bir kurban sayesinde altına karşı düşkünlükleri biraz engellenmiş olacaktı. Sonuçta istemeye istemeye böyle bir kurbanı bulup kestiler. Hani neredeyse ondan vazgeçiyorlardı.

Hz. Peygamber hicretin hemen ardından Medine'deki bazı yahudi kabileleriyle dostluk antlaşması imzaladı. Putperestliğe karşı vereceği mücadelede onların desteğini sağlamak, en azından onların karşısına çıkmalarına engel olmak istiyordu. İşte Bakara sûresinin yahudilerle ilgili olan bu bölümleri, Hz. Peygamber'in yahudi cemaatleriyle ilişkiye girdiği sıralarda nâzil olmuştur. Bu sebeple Bakara sûresindeki "ehl-i kitap" tabiri daha çok yahudiler için geçerli olup müslümanların hristiyan cemaatlerle ilişki kurmaları Uhud Savaşı'ndan sonra, İslâmiyet'in Medine dışına yayılmaya başlamasıyla mümkün olmuştur. Bu ilişkiler bundan sonraki Âl-i İmrân sûresinde söz konusu edilecektir.

Hz. Peygamber, aradaki yazılı antlaşmalara rağmen Medine'deki yahudi mütefiklerinden beklediği desteği göremedi. Onlar hemen her hadisede müşriklerle birlik olup müslümanları arkadan vurmaya çalıştılar. Oysa kendi kitapları olan Tevrat'ı tasdik eden Kur'an'a herkesten önce inanmaları gerekiyordu. Çünkü vahiy, peygamberin kim olduğunu, hatta gelecek olan peygamberin bazı özelliklerini biliyorlardı. Bütün bunlardan dolayı sürenin 41. âyeti onlara, "Bari inkâr edenlerin ilki siz olmayın!" şeklinde si-

Bakara sûresinin "Âmene'r-resûlû..." diye başlayan son iki âyeti (Şeyh Hamdullah hattı, İÜ Ktp., AY, nr. 6155)

tem etmektedir. “Ne zaman onlar bir antlaşma yaptılarsa yine kendi içlerinden bir grup onu bozmadı mı? Zaten onların çoğu inanmazlar” (âyet 100). Yahudilerin vaktiyle kendi peygamberlerine karşı da aynı hırçın ve döneke tutumu sergilediklerini bildiren ve bunu canlı misallerle gözler önüne seren bu âyetler, onların ne kadar güvenilmez insanlar olduklarını ortaya koyar. Fâtiha sûresindeki “gazaba uğramış olanlar” ifadesinin bir bakıma gerekçesi ve tefsiri sayılan bu âyetlerde müslümanlara yahudinin karakter yapısını tanıtmaya he-defi güdülmüş olduğu söylenebilir. Ancak esas hedefin bundan da ötede bir mesajı gözettiği kesindir. O da müslümanların kendi peygamberlerine karşı gösterecekleri davranışlarda yahudilere benzememeleri gereğidir. Çünkü onlar, “İştittik ve isyan ettik” dediler (âyet 93). Halbuki müminler, “İştittik ve itaat ettik” demek durumundadırlar (âyet 285). Onlar Allah’ın kitabını bir yana bırakıp başka yollarla hidayet aradılar. Hz. Süleyman’ın, hükümranlılığını sihir vasıtasıyla elde ettiği yolunda şeytanların uyurup yaydıkları sözlere tâbi oldular.

Peygamberler hakkında saygısızlık ifade eden düşünce ve sözlerden uzak durmayı ihtar eden âyetlerden (âyet 102-104) sonra yahudi ve hristiyanların dinde üstünlük iddialarının ve yalnızca kendilerinin cennet ehli oldukları yolundaki kanaatlerinin yanlışlığı vurgulanır. Halbuki, “Özünü iyilikle ve samimiyetle Allah’a yöneltenlere rableri katında daima mükâfat vardır” (âyet 112). Önemli olan da doğruya veya batıya yönelmek değil her yerde Allah’ın kudretini görebilmektir (âyet 115).

Bu âyet ve bundan sonraki âyetler, kıblenin Kâbe yönüne çevrilmesi için gerekçe anlamı taşır. Zaten o bina, birer peygamber olan İbrâhim ve oğlu İsmâil tarafından yalnızca Allah’a ibadet için yapılmış mübarek bir evdir. İbrâhim’in duası, kendi soyundan Allah’a inanmış insanların gelmesi ve yoldan çıkanları uyarmak üzere Allah’ın onlara kendi içlerinden peygamberler göndermesi şeklindeydi. Ya’kûb da ölüm döşeğinde çocuklarından, ataları İbrâhim’in dinine bağlı kalacakları hususunda söz almıştı. “Onlar bir ümmetti, geldi geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız da sizindir. Onların yaptıklarından siz sorguya çekilmeyeceksiniz” (âyet 134, 141). Allah’ın bir yeri kible yapması, yalnızca Peygamber’e uyanlarla uymayan-

ları belli etmek içindir (âyet 143). İlk zamanlarda müslümanlar namazda yahudilerin kıblesi olan Kudüs’e yöneliyorlardı. Yahudiler bu durumu istismar ediyor, onları kendilerini taklide özenen basit insanlar gibi görmeye ve göstermeye çalışıyorlardı. Hem bu istismarı önlemek, hem de ibadetin şu veya bu yöne değil doğrudan Allah’a yapılmasındaki önemi göstermek üzere âyet, Hz. Peygamber’in ve bütün müslümanların bundan böyle namazlarında Mescid-i Harâm tarafına dönmelerini son bir defa daha tekrarlayarak hükme bağlar (âyet 144) ve Allah’ın bir hükmü ortadan kaldırıp onun yerine bir başka hükmü koyabileceğini bildiren nesih âyetinin (âyet 106) neye delâlet ettiğini kıblenin tahviliyle bilfiil göstermiş olur.

Daha sonraki âyetler ise dindarlığın Allah’tan korkmak, O’nu çok çok anmak, O’nun yolunda can ve mal kaybıyla birlikte birtakım korkulara ve sıkıntılara katlanmak demek olduğunu bildirmekte ve Allah yolunda öldürülenlere ölü denemeyeceğini haber vermektedir (âyet 151-157).

Vahiy yoluyla gelen hidayeti bile bile inkâr edenlerin lânete uğrayacaklarını ilân ve ihtar eden âyetlerden sonra başta yahudiler olmak üzere bütün insanlığa şu çağrı yapılır: “İlâhınız bir tek Allah’tır. O’ndan başka tanrı yoktur. O rahmândır, rahîmdir” (âyet 163).

Ardından gelen âyetler, muameleler ve yiyecekler hakkında helâl ve haramı bildiren tâlimatlar mahiyetindedir. Bunlar sırasıyla kısıp hayata olduğu, ölümüne bağlı bir tasarruf olan vasiyetin geçerliliği, ramazan orucunun farz kılması, haksız kazançların haram oluşu, savaş yasağı bulunan haram aylar* içinde de olsa Mekke’de saldırıya uğrayan müslümanların buna karşılık verebilecekleri, bununla beraber tehlikeye atılmanın doğru olmayacağı, hac ve haccın sağlayacağı barış ve bunun faydaları hakkındaki âyetlerdir. Peygamberler insanları uyarmak ve aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için gönderilmişlerdir. İnfakın en başta anaya ve babaya iyilik demek olduğu bilinmelidir. Savaş bazan kaçınılmaz olur; hoşla gitmeyen şeyler çok defa insan hakkında hayırlı sonuçlar doğurabilir. Aslında zulüm ve fitnenin sürüp gitmesi savaştan daha büyük tehliktir. Putperest bir kadınlıkla nikâh câiz değildir. Evlilik, nesep, süt kardeşliğinin müddeti, boşanma ve iddet*le ilgili âyetlerden sonra korku za-

manında ve binek üstünde namazın nasıl kılınacağı açıklanmaktadır. İsrâiloğulları’ndan bazı heyetlerin önce nasıl harearetle savaş istedikleri, daha sonra ondan nasıl yüz çevirdikleri hatırlatılmaktadır. Savaş zaruret olduğu zaman ondan kaçmamak, azimle direnmek ve sebat etmek gerekir. Çünkü, “Allah eğer insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savmamış olsaydı yeryüzü altüst olurdu” (âyet 251). Bütün bunlar Allah’ın vahiy yoluyla bildirdiği gerçeklerdir.

Hiç şüphesiz Hz. Muhammed de Allah’ın peygamberlerinden biridir (âyet 252). Allah peygamberlerini farklı özelliklerde yaratmış ve birbirlerine üstün kılmıştır. Ancak insanlar içinden birçok ilâhî gerçeklerin ve peygamberlerin değerini inkâr eder. Halbuki âhiret gününde hesap olduğunu ve ona hazırlanmak gerektiğini haber verenler de onlardır. İnsanlar hiçbir dostluğun, yardım ve alışverişin fayda vermeyeceği bir günde, kendisinden başka ilâh olmayan, kendisini uyku ve uyuklama tutmayan, göklerin ve yerin yaratıcısı, herşeyi bilen, kürsî*si yeri ve gökleri kaplayan, yüce arşın sahibi, hay* ve kayyûm* olan Allah huzurunda hesaba çekileceklerdir. Bununla beraber dinde zorlama yoktur. Çünkü artık doğrulukla eğrilik iyice açığa çıkmıştır. Allah inananların yardımcısıdır, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır (âyet 253-257).

Hidayetin, her şeyden önce Allah hakkında sağlam bir itikada sahip olmakla ve bunun da ancak peygamberlere gelen vahiyle mümkün olacağını bildiren bu âyetlerden sonra, Hz. İbrâhim’in, Allah hakkında kendisiyle münakaşaya tutuşan birini nasıl susturduğunu ve ölümlerin dirileceği konusundaki inancının mucize yoluyla nasıl pekiştirildiğini bildiren âyetlerin gelmesi çok anlamlıdır. Bunu takip eden âyetler hesap gününe nasıl hazırlanılacağını, bunun için ne gibi iyiliklerin yapıp hangi yasaklardan sakınmak gerektiğini bildirir. Gönül okşayıcı güzel sözün başa kakılan iyiliklerden daha değerli olduğu haber verilir. Fakirlerin ve yardıma muhtaç olanların kayırılıp gözetilmesini emreden âyetlerden sonra bu kısım, bütün Kur’an’ın en son nâzil olan âyeti olduğu rivayet edilen, “Allah’a döndürüleceğiniz o günden sakının! Zira o gün herkese hak ettiği mülaka verilecek ve kimse haksızlığa uğramayacaktır” âyetiyle noktalanan (âyet 281). Sürenin büyük hesap günüyle ilgili

bu kısmı, âdeta Fâtiha sûresindeki "mâ-lîki yevmi'd-dîn" âyetinin geniş bir açıklaması mahiyetindedir.

Borç ve alacakların miktarıyla ödeme zamanlarının yazılmasını veya borçların rehin karşılığında verilmesini tavsiye eden âyetlerden sonra (âyet 282-283) göklerin ve yerin Allah'a ait olduğu, Allah'ın gizli açık herşeyi bildiği, dilediğini bağışlayıp dilediğini cezalandırabileceği ihtar edilir (âyet 284).

Sûre, İslâm dininin iman ilkelerini ve müslümanların din anlayışını belirleyen ve âdeta sûreyi baştan sona özetleyen şu meâlde bir hâtime ile son bulur: Başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün müslümanlar Allah'tan gelen vahye inanırlar. Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ederler ve iman açısından peygamberler arasında hiç fark gözetmezler. Allah'ın emirleri karşısında, "İşittik ve itaat ettik" derler ve mağfiret dilerler. Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemesin. Her kulun yaptığı iyilik de işlediği kötülük de kendisine aittir. Bilmeden veya unutarak işlenen hatalar bağışlanacaktır. Müminler Allah'tan af, mağfiret, rahmet ve kâfirlere karşı yardım dilerler (âyet 285-286).

Sonuç olarak denilebilir ki Bakara sûresi Allah'ın birliği inancına açıklık getirmiş ve ulûhiyyetle ilgili meselelere ağırlık vermiştir. Bundan sonraki Âl-i İmrân sûresinde ise nübüvvet konusu açıklanmış, Nisâ sûresinde kadın hakları ve aile düzeni ele alınmış, Mâide sûresinde helâller ve haramlar bildirilmiş, En'âm sûresinde çeşitli bâtıl inançlar reddedilmiş, A'râf sûresinde âhiret hayatı ayrıntılarıyla anlatılmış, Enfâl ve Tevbe sûrelerinde cihadla ilgili meseleler üzerinde genişçe durulmuştur. Mushaf'ta Bakara sûresinden sonra gelen bu yedi uzun sûreden her biri bir başka açıdan onun muhtevasındaki konuları tefsir etmiş bulunmaktadır. Aslında Bakara sûresi Kur'an'ın bütün sûreleriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan bir sûredir. Kur'an-ı Kerim'in en kısa özeti Fâtiha sûresi ise de Kur'an hükümlerinin hemen hepsini içinde toplamış olması bakımından Bakara sûresi de bütün Kur'an'ın icmal yoluyla bir başka özeti sayılabilir.

Bu özelliklerinden dolayı Fâtiha sûresinden sonra en faziletli sûre kabul edilen ve *Şahîh-i Buhârî* ile ("Tefsîr", 2/1-55) Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde ("Tefsîr", 3) âyetlerinin tefsiriyle ilgili hadislerle genişçe yer verilen Bakara sûresinin fazi-

letine dair olan hadislerden bazıları şunlardır: "Kur'an'ı okuyunuz. Çünkü o kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaattçi olacaktır. İki Zehrâ'yı (Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri) okuyunuz. Çünkü bu ikisi kıyamet gününde iki bulut kümesi veya iki gölgelik yahut da gökyüzünde kanatlarını açmış saf saf uçan iki alay kuş gibi gelecek ve okuyucularını koruyacaktır. Bakara sûresini okuyunuz. Çünkü onu iyice öğrenmek bereket, öğrenmemek ise büyük ziyandır" (Müslim, "Müsfîrîn", 252; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 4; *Müsned*, IV, 361). "Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'an'ın zirvesi de Bakara sûresidir. Kim onu evinde bir gece okursa oraya üç gece şeytan girmez; kim onu evinde gündüz okursa oraya üç gün şeytan girmez" (Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 13-15). "Kim Bakara sûresinin son iki âyetini geceleyin okursa bunlar kendisine yeter" (Buhârî, "Fezâ'il", 10, 27; Müslim, "Müsfîrîn", 254-256). Ayrıca Kur'an âyetlerinin en yücesi olan Âyetü'l-kürsî'nin bu sûrede yer alması da onun faziletini gösterir (Bakara sûresinin faziletine dair diğer rivayetler için bk. Aydemir, s. 112-133).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bkr" md.; *Müsned*, IV, 361; Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 13-15; Buhârî, "Fezâ'il", 10, 27, "Tefsîr", 2/1-55; Müslim, "Müsfîrîn", 252, 254-256, "Tefsîr", 1; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 4, "Tefsîr", 3, 44; Taberî, *Tefsîr*, I, 205-575; II, 7-574; III, 7-595; IV, 7-600; V, 7-602; VI, 7-146; Fahrreddin er-Râzî, *Tefsîr*, II, 2-238; III, 2-245; IV, 2-212; V, 2-218; VI, 2-207; VII, 2-151; Fîrûzâbâdî, *Beşâr* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), I, 133-157; Süyûtî, *el-İtkân* (Bugâ), I, 82, 86-88; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, I, 83-514; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 146-1008; M. Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, Kahire 1373/1956, I, 105-496; II, 1-496; III, 1-152; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul 1980, I, 15-81; Abdullah Aydemir, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, İzmir 1981, s. 112-133; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, I, 201-748; II, 5-503; III, 5-142; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Ehdâfû küllî sûretin ve ma'âşidühâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1986, I, 11-19; Mahmûd Şeltût, "Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Kerîm: Sûretü'l-Bakara", *Risâletü'l-İslâm*, I/3, Kahire 1949, s. 221-232; I/4 (1949), s. 335-346; II/1 (1950), s. 8-17; II/2 (1950), s. 117-128; Abdüllatif es-Sübkî, "Nefehâtü'l-Kur'an: Bakaratü Benî İsrâ'il", *Mecelletü'l-Ezher*, XXV/2, Kahire 1954, s. 136-140; Abdülganî Ahmed Nâcî, "Min Meşâhidü'l-hayât fi'l-Kur'an: Meşâhidü'l-hivâr fi Sûretü'l-Bakara", a.e., XLVIII/1 (1976), s. 31-36; Ahmed Ateş, "Bakara", *İA*, II, 242-243; Zuhûr Ahmed Azhar, "el-Bakara", *İDMİ*, IV, 692-693.

EMİN İŞIK

BAKARİ

(البقرى)

Şemsüddîn Ebü'l-İkrâm Muhammed
b. Kâsım b. İsmâîl el-Bakarî
(ö. 1111/1699)

Ezher Camii şeyhülkurrâsı,
Şâfiî fakihî.

Mısır'ın Dârülbakar köyünde doğdu. Tahsilini Kahire'de yaptı. Kıraatta Abdurrahman el-Yemenî, hadiste Bâbilî, Nureddin el-Halebî ve Burhâneddin el-Le-kânî, fıkıhta Mezzâhî, tarikat ve tasavvufu amcası Mûsâ b. İsmâîl el-Bakarî gibi zamanın ileri gelen âlimlerinden faydalandı. Şâfiî fıkhı üzerinde derinleşti. Bununla beraber esas ihtisas alanı Kur'an ilimleri ve kıraat olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Bilhassa kıraat konusunda kendisinden pek çok kişi istifade etmiştir.

Eserleri. 1. *el-Kavâ'idü'l-mukarrere fi'l-fevâ'idü'l-muharrere*. Kıraat imamlarının okuyuş özellikleri ve kaideleri hakkındadır. 2. *Gunyetü't-tâlibîn ve mün-yetü'r-râgibîn*. Tecvidle ilgili olup *Mukaddimetü'l-Bakarî* diye de bilinir. 3. *Hâşiye 'alâ risâle fi't-tecvîd ve'r-resm ve me'hâricü'l-hurûf*. Tecvid hakkında kaleme aldığı bir risâle üzerine yazdığı hâşiyedir. 4. *el-'Umdetü's-seniyye*. Sâkin nûn, tenvin, med ve kasır gibi tecvid kaideleri hakkındadır. 5. *Fethu'l-kebîrî'l-müte'âl*. Âyetlerdeki bazı müşkilleri açıklamaktadır. Ayrıca *Fevâ'id fi'l-vakf ve'l-ibtidâ', Risâle fi't-tecvîdî'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Şerhu Mukaddimetü'l-Ecrûmiyye* adlı eserleriyle bir kasidesi bulunmaktadır (Şerhu Mukaddimetü'l-Ecrûmiyye ve *Fethu'l-kebîrî'l-müte'âl* dışındaki eserlerinin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 429; *Suppl.*, II, 454; *Fihrisü mahtûâtü Dâri'l-Kütübî'z-Zâhiriyye*, I, 224-225, 436-439; *el-Fihrisü's-şâmil*..., II, 427-433).

BİBLİYOGRAFYA :

Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, Bulak 1301 — Bağdad, ts. (Mektebetü'l-Müsennâ), IV, 121-122; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 116; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 307; *İzâhu'l-meknûn*, II, 149; Brockelmann, *GAL*, II, 429; *Suppl.*, II, 454; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 229; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 136; *Fihrisü mahtûâtü Dâri'l-Kütübî'z-Zâhiriyye* (haz. Salâh Muhammed el-Haymî), Dimaşk 1403/1983, I, 224-225, 436-439; *el-Fihrisü's-şâmil li't-türâşî'l-'Arabîyyi'l-İslâmiyyi'l-mahtûât: 'ulâmü'l-Kur'ân, mahtûâtü't-tecvîd* (nşr. el-Mecmû'u'l-melikî li-buhûsî'l-hadâretü'l-İslâmiyye), Amman 1406/1986, II, 427-433.

KEMAL ATİK